

30

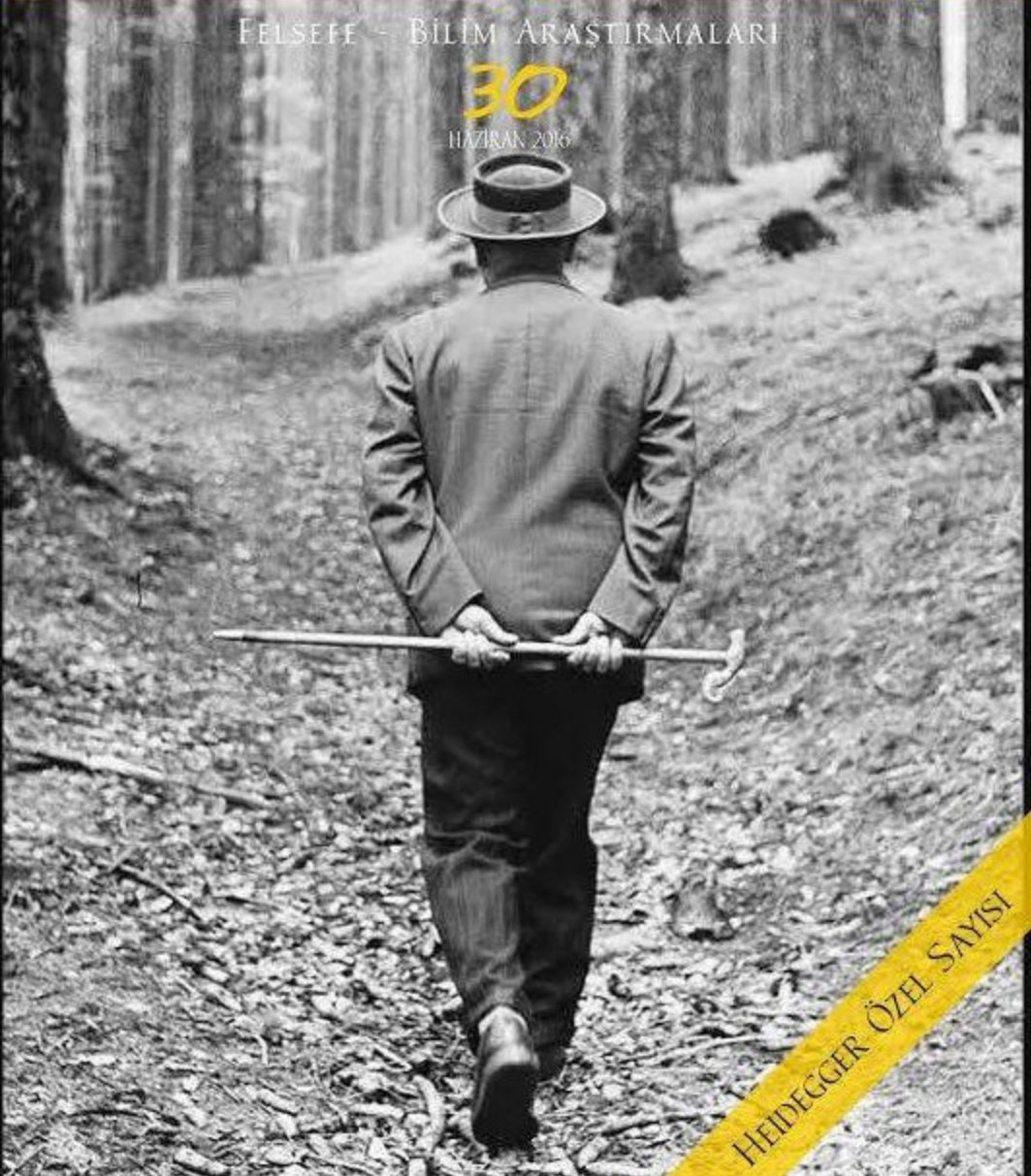
HEIDEGGER
ÖZEL SAYISI

Kutadgubilig

FELSEFE - BİLİM ARAŞTIRMALARI

30

HAZİRAN 2016

Kutadgubilig

HEIDEGGER ÖZEL SAYISI

HERDER'DEN HEIDEGGER'E: SORGE

Erdal Yıldız* - Engin Yurt**

FROM HERDER TO HEIDEGGER: SORGE

ÖZ

Burada sunulan makale, felsefe tarihinde kendine farklı şekillerde sıklıkla yer bulmuş “kaygı” kavramı üzerine bir çözümlemeyi içerir. Her ne kadar bu kavrama kendi felsefi eserlerinde yer vermiş düşünürler üzerinde de durulsa da, asıl ilgi Herder ve Heidegger’in söylediklerine dairdir. Felsefe tarihi boyunca “kaygı” kavramının nasıl farklı şekillerde ele alındığı gösterilmeye çalışılmıştır. Son olarak da bu kavrama dair özgün bir yorumun olanaklı olup olmadığı denenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Herder, Heidegger, Cura, kaygı, Sorge, felsefe, insan, düşünme, hissetme, varlık, varoluş.

ABSTRACT

The article which is presented here includes an analysis of concept of “care” which mostly has found itself a place in history of philosophy in different forms. Even though thinkers who gave a place to this concept in their works, the main interest is about what Herder and Heidegger said. It has been tried to show how concept of “care” is understood throughout the history of philosophy. Lastly, it has been tried if there is a possible and genuine interpretation.

Keywords: Herder, Heidegger, Cura, care, Sorge, philosophy, human, thinking, feeling, being, existence.

...

* Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Felsefe Bölümü (erdalyildiz@gmail.com). Yazı geliş tarihi: 15.05.2016; kabul tarihi: 31.05.2016.

** Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Felsefe Bölümü (engin.yurt.88@hotmail.com).

Sorge'nin Peşine Düşmek

Eğer giriş ya da başlangıç bir başlığa sahip olabiliyorsa, burada sanırız bu başlığı kullanmak uygun olacaktır. Zira tam da yapılması amaçlanan şeyi özetler: *Sorge'nin Peşine Düşmek*. Eğer başlık, *Sorge'nin* peşine düşmek ise (ki *Sorge'nin* ne olduğu henüz hiç belli değilken bu peşine düşme çok açık şekilde bir silüetin ya da bir esrengeiz olanın peşine düşme gibi algılanmak zorundadır) o zaman şimdiden söylenebilir ki bu peşine düşme bir şeyin ne olduğunu arayıp araştırıp bulmanın yanında tabirin diğer anlamıyla onun peşine düşmek, yani onun peşinden gitmek, adım attığı yerlere takıntılı bir şekilde dikkat edip –*Sorge* olmuş hâlde– o yerlerin tam üstüne basarak ilerlemeye çalışmak demektir. Öyle ya o adımların atılabilmiş olması sadece üzerine-basılabilir-yer olmanın göstergesi/kanıtı olarak okunabilir, diğer kısımlarda her an her şey olabilmesi ihtimal dâhilindedir ve bu büyük ihtimalle *Sorge'nin* peşinde olanı düşürecek, *Sorge'den* uzaklaştıracak şeyler olacaktır.

Bu takibi yapmaya yeltenmek korkutucudur çünkü bu takip ve öndekinin adımlarını tekrarlamak demek *Sorge* olmak demektir ve bu takipte öyle bir noktaya gelinme ihtimali vardır ki artık gerisinden takip edilen peşinde birisinin olduğundan şüphelenip önde olmayı bırakabilir ve takip etmeye çalışanın kendisi olabilir. Önde artık takip edilecek bir adımlar patikası olmadığı o zaman sadece ıssız bir yerde terk edilmiş olma hissi ele geçirir artık takipte olamayanı ya da hâlâ ama artık *sözde* takipte olanı. Heidegger bunlardan birisi idi belki de?

Bu yüzden *Sorge* olmayı bir olma hali olarak içte taşıyarak ancak *Sorge* olmaya içte düşmeden ilerlemek önemli ve zor bir iştir. Neyse ki yolda olan bu korkutucu ve zor işe doğrudan başlamak zorunda değildir. Onun yardımcıları vardır. Bunlar farklı açılardan yazılmış insanlık tarihleridir, özellikle de *Sorge'nin* bir ucundan göz gezdirip okuduğu ve kendisini bulaştırdığı kısımları. Bu yüzden bu tarihlere dair kısa ancak yine de dikkatli bir okuma yapılması temel anlam vermeler açısından *Sorge'nin* nasıl ele alındığını az çok açıklar nitelikte olacaktır. Burada her ne kadar *Sorge* denilse de henüz Heidegger'in ya da Herder'in düşüncelerini okumaktan çok fazla uzakta olduğumuzdan *ihitimam göstermeklik, kaygı, care, concern, soins, anxiété, tasa, endişe* ve diğer dillerdeki tüm tabirlerin ortak işaret ettiği ortak evrensel anlam öbeğinin kökeni kastedilir.

Ancak tabii ki bu kısa özetimsi belirtimler, dönemsel, tarihsel düşünüm ve ele alışları hakkıyla idrak etmek için yeterli olmayacaktır ancak bu yazının kendi amaçladığı yer açısından zaten tarihteki her bir *Sorge'ye* dair noktaya uzun uzun değinilip Heidegger düşüncesinde yapılması amaçlanan gibi ayrıntılı bir okuma yapılması beklenemez. Bunun için ne vakit, ne enerji ne de gerek vardır. Ancak yine de söylendiği gibi en temel anlamda neyin ima edildiği/söylenmeye çalışıldığı az çok kendini ortaya koyacak şekilde orada olacaktır düşüncesindeyiz.

Bu tarihteki gezisel okumanın kronolojik olarak yapılmasının, hem karmaşıklığı önlemek hem de *Sorge* anlayışının zaman içinde nasıl değişimlere uğradığını (eğer

uğradı ise tabii) açık bir şekilde göstermek açısından daha derli toplu bir ele alış/oku-
ma olacağı kanısındayız. Belki de *Sorge* yolda olanın bu *özenli* çalışmasını görür ve
onun yolda ne yaparsa yapsın –isterse kendi adımlarını takip etse bile– kaybolacağını
düşünüp *kaygılanacağından* kendi kökeninin nerede olduğuna dair birkaç izi/ekmek
kııntısını oraya, görülebilecek yere bırakır.

Sorge'nin –*Cura* olarak– yazılı metinlerde ilk bahsedilişine Roma'nın en büyük
şairlerinden/ozanlarından biri olarak kabul edilen Vergilius'un kendi benzerleri arasın-
da artık kültleşmiş, epik eseri olan *Aeneas*'ın 6. kitabında şu satırlarda (268. satırdan
başlayarak) rastlanır:

Oldukça karanlık bulutlardaki Jupiter gökyüzüne bulaştığında
ve donuk/solgun hilal (ay) gözlerinden/renk tonlarından hızlıca yok olduğunda.
Hemen girişinin/kapısının önünde ve hatta cehennemin çenesinde
intikam dolu “Cura” ve suratı asık üzüntü/keder ikamet eder/ kendi yataklarını yapmıştır
(üç) beti benzi atmış hastalık; mutsuzca söven yaşlanma, korku ve isteme açlığının öfkesi
burada ıkına sıkıla çalışır, ve ölüm ve ölümün yarı-kardeşi uyku
bakılamayacak kadar iğrenç şekil alırlar...¹

Aslında bu kısım da yeterli olsa da *Aeneas*'ın geri kalan kısımlarına da şöyle bir
göz atıldığında *Cura*'nın (şimdilik *Sorge* dediğimiz kelimeye *Cura* denilsin) belki de
insanlık tarihindeki en ağır ve insana zararlı anlamı buradadır. *Cura* öyle bir yapıdadır
ki hem intikam/öç alma peşindedir hem de cehennemin kapısını ve çenesini kendisine
yer kabul edip, burayı kendi mekânı kılmıştır.

Kronolojik olarak devam edilecek olunursa bundan sonraki adımda karşılaşı-
lan diğer isim Seneca'dır. En ünlü eserlerinden biri olan “*Ahlâki Mektuplar*”ın 124.
mektubunda şöyle yazar: “Burada bahsetmemiz gereken dört doğa vardır: Ağacın,
hayvanın, insanın ve tanrının. Son ikisi sebep bulma/sebepleme/akıl yürütme gücüne
sahip olduğu için aynı doğa(dan)dır, sadece birinde ölümsüzlük diğerinde ölümlülük
erdemi olması tarafından ayrılmıştır. Bunlardan birinde-tanrı için-İyiye mükemmel-
leyen/tamamlayan Doğadır; diğerinde-insan için-ise bunu yapan (ismen) *Cura*'dır.
Tüm diğer şeyler kendi özel doğalarında mükemmeldir ki gerçek anlamda mükemmel
değillerdir, akla sahip olmadıkları için.”²

¹ “Ibant obscuri sola sub nocte per umbram, perque domos Ditis vacuas et inania regna: quale per incer-
tam lunam sub luce maligna est iter in silvis, ubi caelum condidit umbra Iuppiter, et rebus nox abstulit
atra colorem. Vestibulum ante ipsum, primisque in faucibus Orci Luctus et ultrices posuere cubilia Cu-
rae; pallentesque habitant Morbi, tristisque Senectus, et Metus, et malesuada Fames, ac turpis Egestas,
terribiles visu formae: Letumque, Labosque; tum consanguineus Leti Sopor, et mala mentis Gaudia,
mortiferumque adverso in limine Bellum, ferreique Eumenidum thalami, et Discordia demens, vipe-
reum crinem vittis innexa cruentis”, Virgil, *Eclogues. Georgics. Aeneid: Books 1-6*, çev. H. Rushton
Fairclough, düzenleyen. G. P. Goold, c. 1, Loeb Classical Library 63, Cambridge, MA: Harvard Uni-
versity Press, 1916, metnin Türkçe çevirisi için bkz. Vergilius, *Aeneas*, çev. İ. Zeki Eyüboğlu, Payel
Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1995, s. 163-164.

² “Quattuor hae naturae sunt, arboris, animalis, hominis, dei: haec duo, quae rationalia sunt, eandem
naturam habent, illo diuersa sunt quod alterum immortale, alterum mortale est. Ex his ergo unius bo-

Seneca'nın bu sözleri çok açık kılar ki o *Cura*'ya Vergilius'un baktığı gibi bakmaz. Seneca için *Cura* –stoik bir bakış açısının da Seneca üzerinde etkin olduğu mektubun kalan kısımlarından ve birkaç diğer mektuptaki düşünsel eğilim ve tutumlarından kendini belli eder– daha çok insanı tamamlayan, mükemmelleştiren, hatta insanın gerçek anlamda insan olmasını ve bu olmanın devam etmesinin merkezindeki öğedir. Buradaki *Cura*, Seneca'nın düşüncesinde; insanın varoluşunun kendisine dikkatli bir şekilde bakması ve bu bakmanın alttan ön koşul olarak fısıldadığı insanın bilinçli bir canlı olma ile ve yine bilinçli olmanın salt sonuçlarından olarak insanın kendi seçimi ile kendini bir şeylere adayabilmesi, bağlılığı, sadakati ile çok yakından ilişkilidir.

Bundan sonra yolda olanın ve etrafındaki patikalara bakınarak her birinde birkaç adım atıp daha da ilerisini görmeye çalışıp bir şey göremeyince (ya da gördüğü ona yeterli gelmeyince) gerisin geriye dönenin karşısına Aziz Augustinus çıkar. Augustinus ile birlikte –belki Seneca ile ufak bir havası sezilen– Hıristiyan bakış açısı kendini iki zıt yönünden de gösterir. Bu iki yönden ilki İsa'nın daha çok ön plana çıkarmak istediği *özen, dikkat, ihtimam gösterilerek/insanca bir yaşamın savunulması* anlamında insanın kendisi, evren, tanrı hakkında kaygıya, ya da daha doğru tabiri ile umursamaya sahip olmasıdır. İkincisi ise kiliselerin ifade ettiği şekilde insanın tanrıya yakın olmasının bu dünyada çektiği acılar ve –negatif anlamda– kaygılar ile ilgili olduğu, fiziksel dünyada ne kadar çok zorluk, tasa içinde olunursa ve buna ne kadar ses çıkarılmazsa ruhani olan dünyada o kadar bunların karşılığının alınacağına dair olan yöndür.

Aziz Augustinus da aslında bu iki yönü de kendi yazılarında ve felsefe anlayışında gösterir. Hem bir ayağı İsa'da (bu, sonlanmakta olan ve Hıristiyanlığın yok etmeye çalıştığı paganizmin nasıl çok kısa sürede bozunup/devinip/form değiştirip/kökensel olarak asimile olup Hıristiyanlığın içine yedirildiği/eklemlenebildiği olarak da okunabilir) onun sözlerinin takibinde olması hem de diğer ayağı da bir *Aziz* olarak kiliseye bağlı olması açısından bu ikircikli tutumu isteyen çelişki isteyen çok yönlülük olarak okuyabilir. Burada önemli olan, bu hâlin –ister çelişki olsun ister çok yönlülük– özellikle erken ve orta dönem Ortaçağ insanının zihin yapısının nasıl olduğu hakkında birkaç ipucu vermesidir.

Bununla birlikte şu söz Augustinus'un kaygısı hakkında açık bir fikir edinilmesini sağlar: “Tentatio ve quaestio'nun ruh arayışının (ya da ruhun tentatio ve quaestio arayışının) ve kışkırtmalara maruz bırakılışının (arasındaki) çözülmez bağlı olmasıyla, Augustinus, kendi'nin (öz/kişilik) asıl yapısının *Cura* olduğunu; kendi'nin ‘varlığı-

num natura perficit, dei scilicet, alterius Cura, hominis. Cetera tantum in sua natura perfecta sunt, non uere perfecta, a quibus abest ratio.” Latince metnin İngilizce çevirisi ile yukarıda verdiğimiz Türkçe çevirisinin karşılaştırılması için bkz. Seneca, *Seneca ad Lucilium Epistulae Morales*, Vol. 3, çev. Richard M. Gummere, William Heinemann, New York: G. P. Putnam's sons, The Loeb Classical Library, Londra 1953, s. 442-445, metnin Türkçe çevirisi için bkz. Seneca, *Ahlaki Mektuplar; Kitap I-XX*, çev. Türkan Uzel, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1. Baskı, Ankara 1992, 124. Mektup, 14. paragraf, s. 316.

nın' her nasılsa bir tür katlanma ve başa çıkma tarafından determine edildiğini ortaya serer."³ Buradan da anlaşılacağı gibi Augustinus da Seneca ve Heidegger gibi *Cura*'nın kişinin kendi yapısının özünde bulunduğunu söyler, bunu söylemesine Hıristiyan teoloji anlayışının bir şeylere katlanma, bir şeylere sabretme, bir şeylerle başa çıkmaya çalışma şeklini almış ağırlığını hissettirecek şekilde etki etmesi de gözden kaçmaz.

Eğer buradan devam edilecek olunursa, daha ileri/ayrıntılı bir Augustinus-kaygı temalı bir okumayı Gabriel Marcel yapar. Marcel şöyle söyler: "Hıristiyan bakış açısı içinde kaldığımızda kaygının-insan ruhunun kendine ve duyulur dünyaya ilişkin her hoşluktan vazgeçerek, kendinden dışarı çıkıp kayrayla bir biçimde karşılaşmasına yol açan bir hareket olarak değerlendirildiğinden-içten doğrulamasını bulmanın yalnızca olanaklı olmakla kalmayıp kuşkusuz kaçınılmaz da olduğunu anladık. Aziz Augustinus'un *İtiraflar*'ının başında bulunan Çağrı'yı, elbette bu anlamda kavramak gerek. "Yücesiniz ey tanrım ve övgüye sonsuza layıksınız; gücünüz büyük ve bilgeliğiniz ölçülemez ve insanın: Ölümlülüğünü her yere götüren, günahının tanıklığını ve kendini beğenmişleri reddettiğinizin kanıtını kendi üstünde taşıyan yaratınızın bu cılız parçasının, övmek istediği sizersiniz. Her şeye rağmen o, yaratınızın cılız parçası sizi övmek istiyor. Onu, sevinci övgülerinizde aramakla yükümlü kılan sizersiniz, çünkü siz bizi, kendiniz için yarattınız ve yüreğimiz sizde huzura ulaşana kadar hep kaygılıdır." Ama hemen ardından Aziz Augustinus, benzer bir çağrının anlamını hatta olanağını soruşturur..."⁴

Ancak burada yolda olanın dikkatinden kaçmaması gereken ufak bir kelime oyunu vardır ve o kelime oyunu da metnin orijinal Latincesi okunarak fark edilebilir. Metnin orijinalinde şöyle yazar: "Magnus es, domine, et laudabilis valde: magna virtus tua, et sapientiae tuae non est numerus. et laudare te vult homo, aliqua portio creaturae tuae, et homo circumferens mortalitatem suam, circumferens testimonium peccati sui et testimonium, quia superbis resistis: et tamen laudare te vult homo, aliqua portio creaturae tuae. tu excitas, ut laudare te delectet, quia fecisti nos ad te et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te."⁵

Burada yolda olanın gözleri *Cura*, *Curare*, gibi kelimeleri arar, ancak bu kelimelerden hiç biri yoktur. Burada Augustinus'un söylediğinin asıl çevirisi şu şekildedir: "Çok yücesin ya Rab ve yüce övgülere layıksın; kudretin yüce, bilgeliğin uçsuz bucaksız. Yarattıklarının bir parçası olan bu insan seni övmek istiyor. Bu insan ölümlü mührüyle damgalı, kendi günahına şahadet ediyor ve senin kibirlilerin karşısında olduğuna şahadet ediyor. Buna rağmen bu insan yarattıklarının bir parçası olduğundan

³ Matthias Fritsch, "Cura et Casus: Heidegger and Augustine on the Care of the Self", *The Influence of Augustine on Heidegger: The Emergence of an Augustinian Phenomenology*, ed. Craig J. N. de Paulo, Edwin Mellen Press, New York 2006, s. 14.

⁴ Gabriel Marcel, "Aziz Augustinus'ta Kaygı", çev. Medar Atıcı, *Felsefelogos*, Sayı: 1, İstanbul 1999, s. 223.

⁵ Augustinus, *Confessions*, c. I 1-8, çev. William Watts, The Loeb Classical Library, London 1912, s. 23.

seni övmek istiyor. Onu davet eden sensin, seni överek mutlu olacağını biliyorsun. Çünkü sen bizi kendin için yarattın ve kalbimiz sende ebedi istirahate çekilene kadar huzur bulamayacak.”⁶

Burada Marcel tarafından *kaygı* olarak çevrilen Latince kelime, *inquietum*’dur ve bu da *quiesco*’dan gelir. Bu kelimenin; *dinlenmek, durgun şekilde yatmak, istirahat etmek* gibi anlamları vardır ve kelimenin başındaki “in-” ekinin olumsuzluk kattığı da göz önünde bulundurulduğunda kelimenin *dinlenmemiş, istirahatsiz* gibi anlamlara geldiği söylenebilir. Kelimenin *Kaygı* olarak çevrilebilirliği tartışmalı olsa da önemli olan nokta bu değildir. Burada önemli olan nokta, *Cura*’ya yakın durmaklığı bakımından bu tutumun *Cura* hakkında açıcı bir tarzda/tavırda olmasıdır.

Aziz Augustinus *Cura* kelimesini kullanmıyor diye *kaygı duymaktan* bahsetmiyor mu demektir, hayır tabii ki. Augustinus çok açık ve doğrudan bir tarzda tanrı ile arasındaki ilişkinin nasıllığı ve ne olabilirliğinde mekik dokuyan tamamlanamamış bir kaygıdan bahseder. Bunu en açık kılan şu satırlardır: “Burada, metafizik ya da dini kaygı adını hak eden bir soruşturma karşısındayız, çünkü söz konusu olan asla basit kurgusal bir merak değil. Sorulan soru, en temelden, en içtenlikli biçimde ruhumuzun yaşamı için önem taşır. Gerçekte, Etienne Gilson’un *Aziz Augustinus İncelemesine Giriş*’te söylediği gibi, bu kaygının temeli hiçlikten çekip çıkarılmış bir yaratık olmakla insanın acısını çektiği kökündeki yetersizliğinde, özsel eksiklikte bulunur. ‘Varlık düzeninde kendine yetmediği için ne bilgi ne de eylem düzeninde kendine yetebilir: Acısını çektiği bu eksiklik yüzünden onu tek giderebilecek kişiye yönelir. İnsanda durmaksızın işleyen verimli kaygı, insan tanrı için yapılmış olduğundan barışı ve huzuru yalnız tanrıda bulmasına izin vermekle onu kurtarır da.⁷ Açıkça görüldüğü gibi Augustinus için kaygı duymak kendi kökenini salt anlamda iyi ve tam olan olarak tanrıdan uzakta durmakta, bu uzakta durmanın yarattığı özlem duygusunda ve ne kadar yakınlaşırsa yakınlaşılsın bu uzaklığın asla kapatılamayacağını farkındalığında bulur. Burada özellikle söylenilmesi gerekir ki bu kaygıyı duymak bir nevi tanrıya duyulan özlemin salt dile getirilmesi olduğu için asla negatif, bunaltı yaratan, sahibinin ondan kaçacağı tür bir kaygı değildir.

Augustinus’tan sonra özellikle tüm felsefe tarihlerinde kaygı denilince akla ilk isim olarak Kierkegaard gelir. Diğer filozoflarınkinden ayrı olarak kendisini aslında daha çok bir şair olarak görürdü.⁸ Kierkegaard’un kaygı’sını kısaca anlatmak daha zordur. Çünkü gerçekten de Kierkegaard’un kaygı’sını anlamak için hem birçok değişkeni bilmek gerekir hem de bu değişkenlerin içinde kendine yer bulduğu Kierkegaard düşüncülerinin genel bir örüntüsünün bilgisine sahip olmak –bir Hıristiyan düşünür

⁶ Augustinus, *İtiraflar*, çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2010, s. 25.

⁷ Gabriel Marcel, “Aziz Augustinus’ta Kaygı”, s. 224.

⁸ Soren Kierkegaard, *Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler*, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s. 480.

ve hatta Hıristiyanlığa yönelen/doğru olan düşünür olmasına rağmen Kierkegaard'un Hıristiyanlık anlayışı ne Pascal'ın, ne Augustinus'un ne de döneminin çoğu düşünürünki gibidir. Bu kendini en çok şurada açıkça belli eder: "Hıristiyanlıktan tam da bu biçimde söz edilmektedir, inançlı papazlar Hıristiyanlığı savunurken veya onu 'nedenler' kategorisine çevirirken ondan bu şekilde söz etmekte; spekülatif olarak Hıristiyanlığı 'kavram haline sokmak isterlerken Hıristiyanlığı bozmadıklarını varsayalım; doğru yola getirmek diye adlandırılan budur ve Hıristiyanlık bu tür yola getirmelere ve dinleyicilerine çok yüksek bir değer vermektedir. İşte bu nedenle (bu, onun kanıtıdır) Hıristiyanlık kendisi olarak anlattığı şeyden çok uzaktadır ve insanların çoğu tinsellikten o kadar yoksundur ki, Hıristiyan anlamda, yaşamlarını günahkâr olarak bile değerlendiremeyiz."⁹

Kierkegaard'un Hıristiyanlığa ve özellikle kilisenin özne ve tanrısallık arasında bir bağ değil ancak engel olduğuna ve toplumsal yapı içerisinde hükmedici bir yapı haline gelmesine ilişkin getirdiği eleştiriler çok sert ve keskindir. Elbette Kierkegaard'un eleştirisi oklarından nasibini alan sadece Hıristiyanlık değildir, oluşu varlığın yanında/karşısında geride/aşağı olmaya indirgeyerek felsefe yapan salt ontoloji teorisyenleri, bireyin tekilliğinin öneminin yeterince vurgulanmadığı düşünceler, varoluşsallığa hak ettiği yerini vermeyen öznel ve nesnel hakikat kurguları vb. yapılar da kendi nasiplerini alırlar.

İşte Kierkegaard'un kaygı'sı da tam olarak bu dinsel eleştiri üzerinden yükselip kendini bulur. Bu yüzdendir ki Kierkegaard'un *kaygı kavramı* isimli eserinin ilk kısmı, psikolojinin ya da antropolojinin değil ama dinin bir ögesi olan günah –hatta *mevrus* günah– kavramı ile başlayıp bu kavrama neredeyse tersine-ilintili olarak var olan masumiyet kavramı ile devam edip ve son olarak da masumiyet ve günah kavramlarının ikisiyle de ilintili olarak düşüş –daha çok Âdem'in dünyaya düşüşünün neliği ve insan için anlamı açısından– kavramı ile sona yaklaşır ve eserin diğer bölümlerinde de günah kavramı kendini merkez öğelerden biri olarak göstermeye devam eder. Bu yükselip kendini bulma da Kierkegaard kaygıyı-öznel/nesnel/Tinin yokluğunda duyulan/kötüye ilişkin vb. kaygı gibi birçok farklı açıdan ele alarak kaygının düşünsel-varoluşsal bir çözümlemesini yapar gibi gözükür.¹⁰

Gerçekten de her bölümün sonunda ister tanrı karşısında duyulan mahcubiyetin, insanın kendisi olarak var olmasının, insanın tekil bir birey olarak dışarı içinde, dışarıya karşı var olmasının, günahkârlığa düşme olanağına dâhil olmasının kendi kökenini bulduğu bir tanım öbeğine az çok ulaşır, ancak bu tanım öbekleri her zaman negatif anlamda olmazlar zira şöyle der Kierkegaard: "Kaygının diyalektik belirlenimlerine

⁹ Soren Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, çev. M. Mukadder Yakupoğlu, Doğu Batı Yayınları, 4. Basım, Ankara 2007, s. 115.

¹⁰ Bu çözümlemenin de incelendiği bir çalışma için bkz. Ömer Naci Soykan, "Varoluş Yolunun Ana Kavşağında: Korku ve Kaygı. Kierkegaard ve Heidegger'de Bir Araştırma", *Doğubatu (Dergi)*, Sayı: 6, İstanbul 1999, s. 35-53.

baktığımızda, bunların tam bir psikolojik muğlaklık içinde olduğunu fark ederiz. Kaygı, hem pay almak istediğimiz hem de karşısında durduğumuz bir ‘pathos’tur. Bunun, sözünü ettiğimiz concupiscentia’dan anlamca tümüyle farklı olduğunu görmek bence zor değildir, zaten dilin kullanımını da iddiamızı doğrular: insan, haz veren bir kaygıyı (den sode Angest), iyi bir şeye kaygı duymayı (den sode Beaengstelse) ya da tuhaf bir kaygıyı (en Underlig Angest), kaygılanmaktan utandığı bir şeyi (en sky Angest) vb. dile getirir.”¹¹

Ancak bu satırları okuyan yolda olanın dikkatini yine aynı sayfada az yukarıda okuduğu şu cümleler çoktan meşgul etmiştir: “...Kaygı kavramına psikolojide hemen hemen hiç değinilmemiştir. Bu terimin ‘korku’dan ve korkuya bağlı, belirli bir nesnesi olan benzer kavramlardan tümüyle farklı olduğunu belirtmeliyim. Kaygı bu nedenle hayvanda bulunmaz; çünkü terim, hayvana yüklenmiş bir nitelik değildir.”¹² Bu satırlardan sonra yolda olanın Kierkegaard’un kaygı kavramından daha fazla alabileceği bir şey yoktur, zira yapılan bu ayırım ile şimdi Kierkegaard’un patikası yolda olana ve *Sorge*’nin kökenselliğine doğru yol almak isteyen kendini kapatmıştır.

Görüldüğü üzere felsefe tarihlerindeki temel durak taşları olarak ortalama herkes tarafından kabul edilen noktalarda *Sorge*’nin ya da *Sorge*’ye en yakın öğelerin nasıl yorumlanıp nasıl kendisini olmaya getirdiği az çok okumalar yapılarak belirgin kılınmaya uğraşıldı. Ancak elbette felsefe tarihleri hiçbir zaman tek başına çoğu sorunun yanıtı olamazlar ya da o yanıtı taşıyamazlar. Bu yüzden yapılması gereken olabildiğince bilgi ve bakış açısı toplayıp bunları işleyip geliştirerek, bir araya getirerek o ulaşılması amaçlanan yere doğru olan patikada yol olması/yolun bittiği yerlerde yolu tamamlayıp o kısımları ihtiyaç duyulursa baştan inşa etmesi için kullanmaktır.

Şimdi kısaca psikoloji tarihinde ne söylendiğine bir göz atmaya yeltenmenin vaktidir. Baştan belirtilmelidir ki bu tarama biraz daha kısa olacak çünkü *Sorge*’nin her ne kadar insana yakınlığı, psikolojik bir öge olması lehine ağır basarak gerçekleşse de psikoloji ekolleri düşünmelerinin nesnesi olarak karşısına aldıkları şeyi felsefe kadar özünü yoklayarak yorumlama ihtiyacı içinde olmamışlardır. Bu çok da normaldir çünkü psikoloji insanın ruh hâli ile ilgileniyorsa en basit anlamda o zaman şeyin özü ya da kökeni yerine o şeyin insan ile ilişki kurduğu düzlem ve bu düzlem üzerinde olup bitenlerin incelenip açıklanması psikoloji için yeterli olacaktır. Bu yüzden yolda olanın da bu kısımda ayrıntılara inmesi gereksiz olacaktır.

Psikoloji denildiğinde akla ilk gelen isimlerden biri olan Freud’un *Psikanalize Giriş* adlı eserinde *anksiyete, korku ve dehşete düşme* arasında yaptığı ayrımı herkes bilir gözükür: “Öyle düşünüyorum ki anksiyete herhangi bir objektifin umursanmadığı/ona bakılmadığı bir durum bağlamında kullanılıyor, korku özsel olarak bir objeye

¹¹ Soren Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, çev. Türker Armaner, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2011, s. 35.

¹² Soren Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, s. 34-35.

doğru yönelmişken. Dehşete düşme ise gerçekten özel bir anlama-öyle bir anlam ki korkunun hazırlanması ya da herhangi bir beklenti olmadan başlayan bir tehlikenin etkilerini vurgulayan-sahip gözüktüyor. Böylece diyebiliriz ki anksiyete insanı dehşete düşmekten korur.¹³

Bu kısmı ve kitabı genel olarak okuyan herhangi bir kişi bu kavramların kendi kökenlerinde ayrı ve ancak insanın duygulanım sırasındaki halleri yüzünden kolaylıkla birbirine karıştırıyor olduğunu düşünür. Freud burada gerçekten de bu his öbeklerinin arasındaki özsel ayrımlara işaret etmeye çalışır, ancak bu özsel ayrımların köken- sel olarak da ayrı olduğunu asla söylemez. Ayrıca Freud'un söylemeye çalıştığı şey ego'nun savunma mekanizması olarak işleyen bu dürtüsel tepkilerin yapısal olarak nasıl bir arada duran bir psikoloji teorisi içinde yorumlanmaya açık olduğudur. Elbet ki farklı anksiyete türlerini kaygı ve korku türlerinden ayıracak ve tüm bunlar arasında nevrotik ve bilinçdışı kaygı gibi kavramlar ile bağlantılık kurmaya çalışacaktır, ancak bu Freud'un korku, kaygı, endişe, anksiyete gibi terimleri nihai anlamda birbirinden ayırdığı anlamına asla gelemez çünkü zaten o, temel olarak bu mekanizma yapılarının ortak yerden neşet etmesinin nasıl insanın mitsel-psikolojik zihin ve beden kurgusunda olabildiğini açıklamaya çalışmaktadır.

Bu yüzden şu hiç çekinilmeden söylenebilir: Bu duygulanımlar asla salt anlamda tek başına bulunmaz, çok az oranda da olsa hepsi birbirine eşlik eder, sanki neredeyse orada olan sadece bir hissetme, var olma değişkenliğidir. Aslında şu alıntıda bu duruma dair bazı yanlış anlaşılımlar kolaylıkla ortadan kalkar: "Endişeyi doğum tecrübesiyle bağdaştırmak için birçok itirazlara yanıt vermek gereklidir. Endişe hemen hemen bütün organizmalara has bir tepkidir ama doğum sadece memeliler için geçerli bir olaydır. Çünkü endişenin tehlike durumlarına tepki olarak, biyolojik açıdan gerekli olan faaliyeti, başka organizmalarda değişik yollarla da sürdürülebilmektedir. Bu arada insanda olduğu gibi, insanların dışındaki yaratıklarda da, endişenin aynı muhtevaya sahip olup olmadığı bizce meçhuldür. Endişenin yapısını ve kaynağını böyle kabul edersek başka bir soruyla karşılaşırız. Görevi nedir ve hangi durumlarda tekrarlanır? Yanıt apaçık ortadadır. Endişe tehlikeli bir duruma tepki olarak ortaya çıkmakta ve durumun her tekrarlanışında düzenli olarak yeniden kendini göstermektedir."¹⁴ Bu alıntı ile Freud çizgisi ile Kierkegaard çizgisi arasındaki benzerlik ve farklılıklar az da olsa belirmeye başlar. Freud için endişe temel olarak egonun herhangi bir tehlike addettiği şey karşısında gösterdiği tepkidir.

Ancak elbette kaygının psikoloji tarihindeki tek yapılmış tanımı bu değildir, farklı kitaplarda farklı tanımlar vardır; bunların içinde, id'in iç tepkilerinin bastırılmasının bir sonucu olarak ve ayrıca doğum anındaki iki katmanlı travmanın sonradan ortaya çıkıp

¹³ Sigmund Freud, *A General Introduction To Psychoanalysis*, çev. G. Stanley Hall, Boni and Liveright Publishers, 12. Edition, New York 1922, s. 342.

¹⁴ Sigmund Freud, *Endişe*, çev. Leyla Özcengiz, Dergâh Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1992, s. 60.

devamı olarak kaygı duyma,¹⁵ anksiyete, kaygı, nevroz, endişe arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin üzerinden sınıflandırılmış açıklamalar üzerinden kaygı,¹⁶ bebeklik döneminde anne ve çevre ile merak üzerinden kurulan bağın hayali-imgesel inşasına bağlı olarak oluşan kaygı¹⁷ gibi. Buradaki ayrımlar üstünde daha fazla durmaya gerek yoktur çünkü psikoloji zaten kendi yapısı gereği kaygıyı insanın psikolojik bir hali şeklinde ele alıp yoruma başlamaya hep zorunlu olacaktır.

Yolda olanın amaçladığı o salt-kökene diğer alanlar gibi psikoloji de tek başına yanıt veremez (yanıt verilebilir mi orası da hâlâ meçhuldür). Ancak yine de söylenebilir ki en başta bu kısmın üzerinde durulup bu kısma başlanılmasının sebebi olan önemli sağlam bilgiler ve ince ayrımlarla az çok elde edilmiş bir şekilde yola devam edecektir yolda olan. Bundan sonra artık salt halde dil/düşünce ağının bir ürünü olanlardan çok varoluş içinde süregelmekte olanlara ve varlığın o katmanlaşmasının olabildiği kadar erken, başlangıç dönemlerine denk gelenlere dikkatli bir şekilde göz gezdirilecektir. Artık en başından beri takibinde olunulan *Sorge*'nin kökenselliği için artık ufak bir aralık, bir geçit bulmuştur yolda olan. Artık tek yapılması gereken bu aralıktan geçerek onun açıldığı patikayı bir diğer yol ayrımına kadar takip etmek ki bunu yapmak için öncelikle söz konusu *Sorge* olduğunda ayrı bir öneme sahip olan iki ismin söylediklerini de (Herder ve Heidegger) irdelemek gerekir.

Herder'den Heidegger'e

Herder'in *Sorge* ile olan ilişkisi, en temelde bir şiirinde sadece tek bir yerde tüm açıklığı ve berraklığı ile ortaya çıkar. Bu yüzdendir ki bu şiiri incelemek ilk atılması gereken adımdır. Şiir üzerine söyleneceklerin daha kolay anlaşılması için öncelikle orijinalinin paylaşılmasında fayda vardır. *Das Kind der Sorge*¹⁸ adlı şiiri şöyledir: "Einst saß am murmelnden Strome/ Die Sorge nieder und sann:/ Da bildet im Traum der Gedanken/ Ihr Finger ein leinernes Bild./ "Was hast du, sinnende Göttin?" / Spricht Zeus, der eben ihr naht./ "Ein Bild, von Tone gebildet! / Beleb's! ich bitte dich, Gott." / "Wohlan denn! Lebe! - Es lebet! / Und mein sei dieses Geschöpf!" - / Dagegen redet die Sorge:/ "Nein, laß es, laß es mir, Herr! / Mein Finger hat es gebildet," - / "Und ich gab Leben dem Ton," - / Sprach Jupiter. Als sie so sprachen, / Da trat auch Tellus hinan. / "Mein ist's: Sie hat mir genommen / Von meinem Schoße das Kind. / "Wohlan",

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Rollo May, *The Meaning Of Anxiety*, The Ronald Press Company, New York 1950, s. 87-146.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Andre Le Gall, *Anksiyete ve Kaygı*, çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2006, s. 23-106.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ricky Emanuel, *Anxiety*, Printed And Bound By Cox&Wyman Ltd., 2000, s. 20-35.

¹⁸ Johann Gottfried Herder, *Volkslieder, Übertragungen, Dichtungen, Vol. 3*, düzenleyen: Ulrich Gaiert, Herder's Werke, Deutscher Klassiker Verlag, Frankfurt am Main 1990, s. 743-744.

sprach Jupiter, "wartet!/ Dort kommt ein Entscheider, Saturn."/ Saturn sprach: "Habet es alle!/ So will's das hohe Geschick./ Du, der das Leben ihm schenkte,/Nimm, wenn es stirbet, den Geist;/ Du, Tellus, seine Gebeine./ Denn mehr gehöret dir nicht./ Dir, seiner Mutter, o Sorge,/ Wird es im Leben geschenkt./ Du wirst, so lang' es nur atmet,/ Es nie verlassen, dein Kind./ Dir ähnlich wird es von Tage/ Zu Tage sich nähern in's Grab."/ Des Schicksals Spruch ist erfüllet./ Und Mensch heißt dieses Geschöpf:/ Im Leben gehört es der Sorge,/ Der Erd' im Sterben und Gott."

Sorge'nin Çocuğu adlı şiirin olası bir Türkçe çevirisi şöyledir: "Mırıldayan bir akıntının başında oturmuşken/ Sorge eğildi ve derin derin düşündü:/ Rüyada düşüncesi şekil aldı./ Ve ipeksi bir resimden parmakları/ "Neyin var, düşünceli Tanrıça?"/ Dedi Zeus, yanına yaklaşmış olan/ "Bir resim, balçıktan yapılmış!/ Ona hayat ver, yalvarıyorum, Tanrı"/ "Peki, o zaman! Yaşa! - Yaşar!/ Buna karşı çıkarak söyler Sorge:/ "Hayır, bırak, benim olsun, Lordum!/ Benim parmaklarım yaptı onu"/ "Ve ben balçığa hayat verdim,"-/ Der Jüpiter. Onlar konuşurlarken/ Tellus da yukarı gelir./ "O benim: O (Sorge) benden çaldı/ Çocuğumu, kucağımdan."/ "Peki", der Jüpiter, "bekle!/ İşte kararı verecek olan geliyor, Satürn."/ Satürn konuşur: "Herkes kabul etsin"/ Yüce Kader bu şekilde istiyor/ Sen, onu hayata getiren/ Al, öldüğünde, ruhunu;/ Sen, Tellus, onun kemiklerini/ Çünkü bundan fazlasına sahip değilsin./ Sen, Annesi, Sorge/ Yaşarken verilmiş olacak/ Sen asla, o nefes aldığı sürece/ Asla çocuğunu terk etme/ Ve sen de gün be gün/ Mezarına yaklaşacaksın/ Kaderin dileği yerine getirilmişti/ Ve yaratığa "insan" dendi:/ Yaşadığı sürece Sorge'ye ait olacak/ Öldüğünde ise Dünya'ya ve Tanrı'ya."

Aslında tüm *Sorge* kargaşasının –eğer böyle bir kargaşa hâlâ var ise– kırıldığı noktanın dikkatli bir okuma ve yorumlama ile bu şiirde bulunabileceği söylenebilir. Goethe'nin, büyük başyapıtı *Faust*'un ikinci kısmını dokurken, inşa ederken kullandığı bu neredeyse unutulmuş Herder şiirinin içinde. Ancak herhangi bir felsefi-edebi yazıyı yorumlamak için gereken düşünsel nitelikler ile bir şiiri, özellikle Herder gibi Alman romantizmi ile mistisizmi ve daha birçok şeyi şiirlerinde ustaca harmanlamayı becerebilmiş bir düşünür ve şairin şiirini, yorumlamak için gerekenler arasında uçurumlar kadar fark vardır.

Böyle bir şiiri yorumlamak için gereken şeylerden ilki, şiirin yazıldığı dili hakıyla bilmek; ikincisi, şiiri yazanı hakkıyla bilmek ve üçüncüsü de şiirin kendisinin özsel olarak neleri barındırarak kendisinin şiirsel olmaya nasıl nefes vermeyi durmadan sürdürebildiğini bilmektir. Bu liste tabii ki uzayıp gider ancak çok rahatlıkla söylenebilir ki bu ilk üç ögenin eksik olduğu her şiir yorumlaması her zaman bir *şiir yorumlamanın* özünden çok uzaklarda dolanıp nafile çırpınıyor olacaktır. Bu yüzden burada bu şiirin kapsamlı bir yorumlanması denenmeyecektir. Bu şiirin çevirisinin yazının giriş kısmına, tam da başına, koyulmasının sebebi: Hem üzerinden, ondan başlayarak adım atılabilecek birkaç ufak düşünce noktası yaratabilmek hem de yazı ilerledikçe ilgisiz yerlere dalıp kaybolmamak için gerektiğinde uyaracak ve olunması

gereken yola geri itecek ya da geri çağırarak bir bekçiye ihtiyaç olmasıdır. İşte bu şiiri, burada denenmesi amaçlanan şeyin ve üzerinde ilerlenecek yolun, zora düşülen her seferde arkaya dönmüş bakış atılabileceği, düşeceğimiz zaman kolumuzdan tutacak olan bekçisi olarak görevlendiriyoruz!

Hemen ilk, tez canlı soru kendisini belli eder ve ortaya atar: “Bu şiir *Sorge* hakkında ne söylüyor?” Bu haklı bir sorudur zira eğer bir şiir yorumlaması yapılmayacaksa takip edilecek en seçilebilir strateji, en kısa sürede şiirden elde edilebilecek olanı elde edip yola devam etmektir. Ama bu hiç de öyle kolay değildir. Ancak neyse ki şiir de bu tez canlı sorudan geri kalmaz şekilde hemen beşinci satırında ilk yanıtını verir: *Sorge* bir tanrıçadır.

Ancak tahmin edersiniz ki bu bilgi o kadar da önemli değildir zira insanlığın yazılı çoğu tarihinde tanrılardan ve tanrıçalardan bahsedilir. Ama burada bu bilgiye eklenmiş başka bir şey vardır. Öyle bir şey ki bir başlangıç adımı olarak kullanılmaya uygun bir şey. *Sorge* sadece bir tanrıça değil, aynı zamanda düşünceli bir tanrıçadır. Buradaki *düşünceli* kelimesi önemli bir ayrıntıya işaret eder. Zira Herder’in burada kullandığı kelime; Almancada ne *zihinsel olarak eylemek hâlinde olmaya eşlik etme* manası taşıyan *düşünmek* anlamına gelen *andenken, ausdenken, ausspinnen, bedenken, erachten* vb. kelimelerinden biri ne de *bir şeyi enine boyuna düşünmek, derin derin, iyice düşünmek* anlamlarına gelen *deliberieren, abwagen* gibi bir kelimedir. O özellikle *sinnen* fiilini kullanır. Bu fiil bütün alt ifade gönderimleriyle birlikte şu anlam öbeğini içinde taşır: *Tertip etme, organize hâle getirme*. Aslında *sinnen* fiili de *denken* fiili de *düşünmek* kelimesi için kullanılagelse de aslında kelimelerin kökensel olarak işaret ettikleri yerler birbirlerinden farklıdır. Bu fark en kolay ve net şekilde *ausdenken* ve *aussinnen* fiilleri arasındaki anlam ayrımında görülebilir.

Ausdenken daha çok *bir şeyi tasarlamak, tasavvur etmek, tahayyül etmek* anlamlarına yakın dururken, *aussinnen, tertip etmek, düzenlemek, organize etmek* anlamların(d) a kendini açar. *Tasarlama, tahayyül etme* düşüncesi tasarlanan/tahayyül edilen şeyin önceki durumu hakkında pek fikir sahibi olunmasına izin vermek yerine daha çok orada süregelen tasarlama, onu tahayyül etme eylemini ön plana çıkarırken *tertip etme* öyle değildir. *Bir şeyi tertip etmek*, kapalı olarak o şeyin halinin “dağınık, karmaşık, şeylerin kendi yerlerinde olmaması, birbirine karışmış, karmaşık” olduğunu söyler, fısıldar. Bu yüzden eğer bir tanrıça olarak *Sorge, sinnende* durumundaysa, bu onun düşünmesinin bir karmaşıklıktan, bulanıklıktan, dağınıklıktan dışarı, düzenlenmişliğe, tertip edilmişliğe doğru yol arayışında olduğu anlamına gelmektedir. Bu yüzden ki Almanca *bir çare aramak, bir derde çözüm aramak* anlamına gelen tabir olan *auf mittel sinnen* şeklinde, yani *sinnen* fiili ile söylenir.

Bu noktadan sonra artık denilebilir ki *Sorge* hakkında bir dayanak noktası oluşturulmuştur. Bu dayanak noktası pek sağlam olmasa ya da gözükme de gerçekten de orada oluşmuş şekilde kendini var eder. *Sorge düşüncelidir ve onun bu düşünceli olma hali* en genel anlamıyla bir sorundan uzaklaşmaya, çözüme doğru bir düşünce-

dir, arayıştır. İşte bu durum başta sorulmuş soruyu biraz değiştirerek tekrar sordurur. Şimdi soru şu hale bürünmüştür: *Sorge*'nin sorunu, kafasına taktığı, dert ettiği nedir? Bu aslında yanıtı doğrudan belirtilebilecek olan bir sorudur çünkü zaten hemen üç satır sonra orada şiiri okuyanı beklemektedir yanıt. *Sorge*, Zeus'a yalvarır bir şey yapması için. Bir tanrıçayı doğrudan istemek, talep etmek yerine yalvartacak hale getirdiyse denilebilir ki *Sorge*'nin sorunu burada Zeus'tan istediği şey ile ilgilidir. O zaman *Sorge'nin derdi nedir?* sorusunun yanıtı işte budur: Parmaklarıyla şekil verdiği balçığa hayat verilmesi. *Peki, neden böyle davranır Sorge?* Şiir bunun hakkında spekülasyon yapılmasına izin verecek birkaç şey söylüyorsa da bu sorunun yanıtı muallaktadır. Bu yüzden bu soruyu bırakıp başka bir soruyla devam etmek gerekir.

Belki de yine ilk sorulan soruya dönmek, çünkü denildiği gibi bu bir şiir yorumlaması değil ve bir an önce şiirden alınabilecek olanı alıp yola devam edilmeli. *Şiir Sorge hakkında ne söylüyor?* Birkaç satır okunduktan sonra (*Tellus*'un *Sorge*'yi hırsız olarak suçlaması geride bırakılarak) şiirin kırıcı noktasına gelinir. Bu belki de *Sorge*'nin bu şiirdeki özsel yapısının ifşa edildiği doruk noktasıdır. Ve öyle tüm satır da değildir bu ifşanın mekânı, aksine tek kelimedir. Satürn kararı açıklarken *Sorge* için bir kelime kullanır. O kelime *annedir*. Tanrıçalar varsa ve *Sorge* bunlardan biri ise bile, burada sonuçta bir balçık parçasından bahsedildiği için bu *anne* kelimesi açıktır ki bir metafor, bir simge olarak okunup yorumlanmalıdır. İlk olarak akla geldiği gibi söylenmek istenilenin *Sorge*'nin bir annenin tavrında *çocuğuna şefkat gösteren, onu umursayan, ona özen gösteren, çocuğunu etraftan koruyarak kuşatan ve çocuğu hakkında hep bir merak içinde olan, dürtüsel olarak onun için her zaman kaygılanan yapıda* olması olduğu düşünülür.

Sorge kelimesinin de herhangi bir Almanca sözlükte karşılığına bakıldığında; bu şiirde işaret edilen anlamlarla –özellikle italik yazılanların– karşılaşılabileceği görülür. Buradaki ikili-anlam-taşımının en derli toplu bir şekilde açıklanışı, bir Heidegger yazısının çevirisinin çevirmeninin şu notunda bulunur: “Tasa/Özen (*Sorge*) Heidegger'in kendi görüşünde de önemli bir yer tutan kök (sorg-), isim hâliyle ‘tasalı/endişeli’ olmayı; bazı eklerle de, ‘temin etme/sağlama’yı; ‘özenli’ olmayı niteler. (Bir örnek verirsek; Kışın yaklaşmasından endişe duyan köylü, özenle hazırladığı eriştesiyle, tarhanasıyla, kışlık erzakını sağlar.)”¹⁹

Ancak her ne kadar bu ilk akla gelen yorum doğru ve haklı bir yorum olsa da ve dil tarafından da destekleniyor olsa da, hâlâ biraz eksik kalmıştır. Çünkü şiirin genel kurgusu içinde de *Sorge*'nin o balçık parçasının *üzerine titremesi* (istenilirse bu *titreme* hem *özen göstermenin* hem de *kaygılı olmanın* açık bir işareti olarak okunabilir zira hemen hemen herkes bilir ki bu iki durumda da insanı bazen fiziksel olarak bir titreme ele geçirebiliyor) *anaç* bir davranış olsa da, Herder'in burada *anne* kelimesini

¹⁹ Martin Heidegger, “Yurdavariş/Hisimlara”, çev. Oruç Aruoba, *Defter Dergisi*, Sayı: 25, Sonbahar 1995, s. 31.

seçmesinin ilk ve temel sebebi bu değil. Çünkü çok rahatlıkla şu yorum yapılabilir ki –eğer soyut düşünme bir an için kenara bırakılırsa– bir anne, ilk olarak; çocuğun varoluşunun öncelenmesi, meşrulaştırılması, olanaklı kılınması ve edimselliğe dökülmesinin temel koşuludur.

İşte Herder de burada *anne* kelimesini kullanarak *Sorge*'nin bu hâline işaret etmek istiyor. Aslında bunun en sağlam kanıtı da yine şiirin kendisinde ancak bu sefer bir şiir olarak değil ama sanki bir hikâye olarak okunursa kendini açığa çıkarıyor. Bir şiirde zamanın o alışılmış üçlü hâli (geçmiş-şimdi-gelecek) kendini o kadar belli etmez, hatta şiirsel olanın içinde çok rahatlıkla unutulur bunlar.

Ancak bir hikâyede bu pek öyle değildir, orada bir olay kurgusu ve düğümü vardır ve adım adım hepsi birbirine bağlı olur, dizili şekilde okunmayı bekliyor hâlde kitabın sayfalarında kelimelerinde yatar bu kurgu ve düğüm. İşte bu kurgu ve düğümde şiirde unutulması daha olası olan zaman kurgusu bazen yine unutulabilse de her zaman orada bir işe yarar şekilde durur. (ve şimdi bekçi hatırlatıyor!) Şu unutulmamalıdır ki karar vermesi için Satürn'ün karşısına üç istekli sahip çıktysa da bunlardan ikisi balçık hayat bulduktan sonra hak iddia ederler. Balçığın hayat bulmadığı bir versiyonda ne Zeus bu yaratığın sahibi olmak isterdi (hatta *Sorge* orada olmasa nehrin kenarındaki balçık yığını ile ilgilenmezdi bile) ne de *Tellus* yukarı gelip onu benden çaldılar diye söze atlardı (sonuçta onun için balçık yığımındaki bir kısımdan fazlası olması, *Sorge* onu alıp şekil vermeye başladığında ya da şekil vermesi bittikten sonra dile gelmedi). Burada sadece ve sadece *Sorge*, balçığa sadece balçık olması açısından değer verip onu eline almış ve yine sadece *Sorge* kendi parmaklarıyla yaptığı o balçıktan resim hayat bulmamış haldeyken bile onu sahiplenmiştir. Yaratığın –yani insanın– ismi olan *homonun humustan*, yani balçıktan geliyor olması da hesaba katılırsa kanımızca şiirin *Sorge* hakkında ne söylediği artık göz önündedir.

İşte Herder burada *anne* kelimesini bu yüzden özellikle kullanmıştır. Sadece özen gösterdiği ve kaygı duyduğu için değil ancak hem insanın kendisi olmasından önce bile onu ellerinin arasında umursayıp özen gösterdiği/hakkında kaygı duyduğu hem de insan için özsel-kökensel olarak insanın varoluşunun imkânını (ki bu bir anlamda bu varoluşun o an için kendisi olur) zamansal öncesine sahip olduğu için.

Peki, yukarıda bulunulan ve *Sorge* hakkında özsel olarak onun kendiliğine işaret etmesi anlamında karşısına çıkılan bu iki bulgu (“*sinnen*” anlamında düşünceli olmak ve hem özen-göstermek/kaygılanmak; hem de insanın kendi var olmasını öncelemek anlamında *anne* olmak) *Sorge*'nin kökeni hakkında bir şeyler söyler mi? Söz konusu olan şeyin kendisini ifşa eden, aynı zamanda bu bahsi geçen ve yazının arayışta olduğu şeylerden biri olan o köken hakkında da bir şeyleri fısıldar mı yolda olana? Açık olan bir şey var ki bu yanıtlanması hâlâ zor bir sorudur çünkü Herder şiirde; *kendisi olması üzerinden Sorge* ve *insana dairliği üzerinden Sorge* açılarından bakan düşüncümleri besleyecek satırlar yazmışsa da nihai anlamda bu şiir *Sorge*'nin kökeni ya da kökenine götürecek patika hakkında bir kırılma noktası, bir ilham, bir çağırma

taşımaz, ki taşıması da gerekmez zaten. Denilebilir ki, Herder'in *Sorge*'si kaygılıdır çünkü o henüz huzur bulmamıştır ve onun bu huzur bulmamış olması en başta eliyle şekil verdiği yaratığın canlı olmaması iken artık başka bir sebep daha eklenmiştir bunun yanına, o da *Sorge*'nin istirahat etmemiş/edememiş, dinlenmemiş olmamasıdır. O sadece, yaratığın canlı olmamasını düşünen değil ama uzun bir zamandır (Satürn?) bunu düşünen ve kafasına takan olarak *Sorge*'dir. Hâlbuki arada yatıp uyusa kalktığında tekrar *sinnen* yapsa sonra tekrar uyusa onun kaygılı olma hâli kaygılılığından özsel olarak kaybedecektir.

Sorge'nin kökenine gidilmek, en azından ona doğru adım atılmak, isteniyorsa o zaman yapılacak şey açık ve net olarak kendini ortaya koyar. Şiir son bir kez baştan sona dikkatli şekilde okunmalı ve kaçırılan bir nokta, istenilen yere götürme potansiyeline sahip gözükene, kapı aralayan bir satır var mı diye kulak kesilmelidir. Bundan sonra da şiir artık dinlenmesi, tekrar *tinlenmesi*, boşalan kendi içine tekrar tin dolması için yalnız bırakılmalı ve amaçlanan yere başka bir yoldan gidilmeye çalışılmalıdır. Belki de bu başka bir yol Herder'den yazılarında sıklıkla bahsedildiği duyulup/görülen Heidegger'in yoludur?

Artık denilebilir ki şiiri yorumlamaya kalkışmamış birisi yukarıda yazılanlarda, şiirden alabileceği kadarını az çok almıştır; tüm elde edilebilmiş olanın, *Sorge*'nin kendisi ve ilişkisel yapısı hakkında birkaç ince düşünme noktası olduğu gerçeği kabul edilerek. Şiir hâlâ okunmak için çağırır da ve bu yorumlamaya devam edilmek istense de, görüldüğü kadarıyla önümüzdeki yolun uzunluğu ve zorluğu bizi bundan alıkoyuyor. Zira Heidegger'in okunması, ne dediğinin anlaşılması, kullandığı karmaşık dili ve kendi ürettiği kelimeler ve tabirlerden dolayı zor olan biri. Burada Herder'in şiirinden alınabilecekleri olarak Heidegger'in düşüncesine daha rahat bir ilk adım atılabileceğini, en azından bu şiirden alınanların yolda ilerlerken Heidegger'in anlaşılması gerektiği yerlerde ve yazılarındaki çıkmaz sokaklarda yardımcı olabileceğini düşünüyoruz. Çünkü Heidegger'in Herder ve Hölderlin gibi yazar/düşünür/şairleri okuduğu ve kendi felsefesinde de bunlarla aynı yönde-doğrultuda olarak ya da değil izler bulunabileceği aşikâr. Eğer bir umudumuz varsa bu yol hakkında, o da bu aşikâr olanın yolda olanı yanılmamasına daırdır.

İster *kaygılanmak/endişelenmek* anlamında, ister *özen/ihtimam göstermek* anlamında alınsın *Sorge* gibi özsel yapısı ve bu yapının temeli, düşünsel ve kavramsal bir sürecin işleyişine bağlılığından çok günlük oluş içinde olmanın eylemliliği ile/üzerinde/içinde inşa edilmiş olan bir his gerçekliğinin kökenine asla dillerin sınırları içerisinde kalınarak ulaşılamaz. Bu ulaşılamazlık; dillerin, oluş hâlindeki varlığı kapsamadaki/yansıtmadaki/bu süregelişe yer açmadaki yetersizliğinden değil ama *Sorge*'nin kökensel olarak oluş içine çıktığı/katıldığı yerdeki kaynağından dolayıdır. Bu kaynak hâlâ haklı-bahsi geçmesi olanaklar dâhilinde olmasa da, ontoloji teorilerinin gereksiz ve işe yaramaz olduğunu savunan çoğu varoluşçu düşünürün de arkasında duracağı gibi, varoluşsallık içinde bu kaynağın ve kökenin kendisiyle eşleşemediği her durum ve

halin üzerinden yazılmış herhangi bir yazının eksik kalmışlığı çok açık ortada kendini belli eder hâlde olacaktır. Bu yüzden eğer aranan, *Sorge* kavramının kökenine dair bir şeyler ise, o zaman şu unutulmamalıdır ki ele geçirilen her-ne-ise mutlaka kendine varoluş içinde yer bulmak zorundadır.²⁰

Bu yüzden Heidegger için *Sorge*'nin ne olduğunu öğrenmek adına, Heidegger'in eserlerinde *Sorge*'nin kendine yer bulduğu paragraflardan en önemlilerinden birisi olan ve eski söylencenin anlatıldığı bölümün dikkatli bir okumasını yapmaya ve bu okumadan –Heidegger'in *Sorge*'den ne anladığını ve onu nasıl kullandığını içinde barındıran– birkaç can alıcı ufak nokta bulmaya kalkışıyoruz şimdi. *Sorge* günlük ve genel kullanımında yoğunluklu olarak *kaygı*, *endişelenme*, *tasalanma*, *üzüntü* gibi anlamlara yakın dursa da Heidegger onun *özenli olmak*, *itina/ihtimam göstermek* anlamlarına işaret etmek istemektedir. Beklenen can alıcı nokta Heidegger'in şu sözü ile gelir: “Oradaki-Varlığın [Dasein] ‘Kaygı’ [Sorge] olarak aşağıdaki öz-yorumlanması eski bir masalda saklanmıştır.”²¹

Bu cümleden sonra okuyanı Latince yazılmış bir hikâye-mit karşılar. Heidegger bu eski söylenceyi öne sürerek *Sorge*'nin *Dasein*'in kendi olduğu şeye ulaşmasında önemli bir öge olduğuna yönelik savının arkasına dayanak olarak koymuştur. Bu dayanak olma; bu *Dasein*'in kendisi olmanın sadece özsel olarak değil ancak aynı zamanda kökensel olarak da oluştuğu ve bu oluşumu taşıyıp taşımadığı ancak bu söylencenin dikkatli bir yorumu ile ortaya çıkarılabilir.

“Cura” Söylencesi ve Yorumlanması

Öncelikle söylenceyi burada aktarmakta fayda vardır: “Bir keresinde ‘Kaygı’ [Sorge/Cura] bir ırmağı geçerken killi toprak gördü; düşünüp taşınarak ondan bir parça aldı ve onu biçimlendirmeye başladı. Yarattığı şey üzerine düşünürken, Jüpiter oraya geldi. ‘Kaygı’ ondan biçimlenmiş kile Tin vermesini istedi. Jüpiter bunu seve seve yaptı. Ama ‘Kaygı’ şimdi Şekle kendi adının verilmesini isteyince, Jüpiter bunu yasakladı ve ona kendi adının verilmesini istedi. ‘Kaygı’ ve Jüpiter ad üzerine tartışırken, Toprak (Tellus) kalktı ve Şekle kendi adının verilmesini istedi, çünkü ona bedeninden bir parça sunmuştu. Tartışanlar Satürn’ü hakem seçtiler. Ve Satürn haklı görünen şu kararı verdi: Sen, Jüpiter, ona Tinini vermiş olduğun için, ölümünde Tini alacaksın; ve sen, Toprak, ona bedenini verdiğin için, bedeni alacaksın. Ama ‘Kaygı’ bu varlığı ilk şekillendiren olduğu için, yaşadığı sürece ‘Kaygı’ ona iye olacak. Ama şimdi ad üzerine

²⁰ *Sorge* kavramının burada bahsedilen anlamda incelendiği bir çalışma için bkz. Haluk Aşar, “Heidegger ve Sartre Felsefesinde ‘Kaygı’ ve ‘Bulanı’ Kavramlarının Analizi”, *FLSF* (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), Sayı: 17, Ankara 2014, s. 85-99.

²¹ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2004, s. 287.

bir tartışma olduğu için, ona 'homo' densin, çünkü 'humus'tan (toprak) yapıldı."²²

Söylence tüm güzelliğiyle okuyanın karşısında dururken Herder'in şiiri ile nasıl benzerlik içinde olduğu, ama özsel olarak nihai ayırım ve farklılıkları da içeren bir tarzda tabii ki, akla gelir. Bu güzelliği bir süre seyrettikten ve tekrar tekrar okuduktan sonra, okuyanı bir karar alma anı karşılar. Bu karar alma, söylencenin nasıl yorumlanması gerektiğine dairdir. Burada bizce yolda olana en çok düşünüm ürünü getirecek olan eylem Herder'in şiiri ile paralel bir okuma yapıp bu Hyginus'un birçok söylenceyi toplayıp bir araya getirdiği kitabı *Fabulae*'de 220. sırada olan bu söylencenin *Sorge* hakkında olan temel noktalarının üzerinde durmak olacaktır. Burada bazıları bunun yanlış bir adım olduğunu düşünebilir çünkü Heidegger'in felsefesindeki yeri açısından *Sorge*'nin kökenine dair bir okuma yapmaya kalkışmışken bu şimdiki yorumlama, biraz yoldan sapmak gibi gözükabilir, ancak böyle düşünenlere şu hatırlatılmalıdır ki bu yazının genel çerçevesini *Sorge*'nin kendisi oluşturuyor, Heidegger'in *Sorge* yorumu değil, bu yüzden bu yoldan sapma tercih edilebilir gözükmektedir.

Ancak yine de bu yoldan sapmayı yanlış bulanlar için yazıyı okumayı bırakmadan önce onlara son bir bilgi vermekte fayda vardır, şu satırlarla ön plana çıkan bir bilgiyi: "1920'lerin başlarında, Heidegger'in o heyecan verici derslerinde veya konferanslarında geliştirdiği olgusallığın mükemmel hermeneutiğindeki problem şuydu ki –ona ironik bir ters anlam vermek için– o aslında gerçekte asla "care"e ulaşacak kadar ileri gitmedi. Cura'nın efsanevi hikâyesini dinlediğinde, tüm hikâyeyi duymadı. Cura mitini bir kamp miti olarak duydu ama asla ...mit(i-ni) (olarak) duymadı."²³ Her ne kadar bu söylence bu satırların öncesinde ve sonrasında gibi yorumlanmayacak olsa da söylencenin Heidegger temelli yorumunun bir analizinin yapılması açısından isteyenler dipnotta bahsi geçen ve yukarıda içinden kısım alıntılanan eseri okumaya yönelebilirler.²⁴

Bu ufak moladan sonra yola devam edilecek olunursa –*Cura* mitini Herder şiiri öncülüğünde (ya da Herder şiirine öncülük eden şekilde yorumlayarak)– göze ilk çarpan ayırım; *Cura*'nın Herder'in şiirinde olduğu gibi yine toprak parçasına verilmiş şeklin varoluşunu öncelese de bu öncelemenin *annelik* gibi bir kurguyla etrafının çevrili olmamasıdır. Modern günlük kullanımına gelmiş haliyle düşünüldüğünde *Cura: Bir şeyin bakımını yapmak/ona özen göstermek* anlamını hâlâ korur, hatta çoğu Avrupa dilinde olduğu gibi Türkçede de benzer sesletime sahip olan pedikür, manikür, kür gibi kelimeler kendi kökenini *Cura* kelimesinde bulur. Ancak bu madalyonun bir tarafıdır ve büyük ihtimalle *Cura*'nın özellikle Hyginus'un eserini yazdığı zamanki asıl/çoğunlukla kullanıldığı anlamı madalyonun bu tarafındaki yüzü değildir. İngilizce ve Fransızcada ortalama olarak Türkçede ise tamamen kelimenin bu çok anlamlılığı korunmamıştır.

²² Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 287-288.

²³ John D. Caputo, *Demythologizing Heidegger*, Indiana University Press, 1993, s. 59.

²⁴ Heidegger temelli bir *Sorge* okuması için Türkçede bkz. Cem Deveci, "İsmi İnsan, Kendisi Kaygı Olsun: Heidegger'de Kaygının Varlık Bilimsel Değeri", *Doğubatu* (Dergi), Sayı: 6, İstanbul 1999, s. 55-71.

Cura kelimesinin İngilizcesi olan *Care* daha çok *özen göstermek, umursamak, ilgilenmek* anlamında kullanılıp tamı tamına bir vurucu tonda olmayarak, kaygılanmak için de kullanılabilir haldedir. Fransızcadaki *soins-anxiete* kelimeleri arasında da buna yakın bir durum varken Türkçede bu anlamlar daha bir ayrı şekilde farklı kelimelere gitmiştir. Bir şeye özen göstermek ile o şey için kaygılanmak birbirini belki çok az anımsatsa da birbirinin yerine kullanılmayacak kadar farklı anlamlara gelmektedir. *Cura*'nın bu hikâyede ihtimam göstermeklik olarak değil (ki Heidegger'in ima ettiği anlam bu idi) ama kaygı duymak anlamının ağır bastığı bir halde kullanıldığı nereden anlaşıldığı sorusunun yanıtı çok açıktır ve bu yanıt tek kelimedir: *Possideat*.

Bu da modern dillerde anlamlarını farklı kelimelere kaybetmiş ilginç bir kelimedir ancak en baştan şu söylenebilir ki bu söylencedeki anlamı asla pozitif olamaz (buradaki pozitifliği genel anlamda kullanmayıp sadece kaygı duymak-ihtimam göstermeklik arasında olduğu gibi bir anlamların oran kıyaslamasının sonucundaki eğilimsel-değersel hâli betimlemek için söylüyoruz). *Possideat* yani kendi haliyle *possideo* kelimesi Grekçe *posis* (sahip, efendi, İngilizce *able* anlamındaki *yeterli olmak, ehli olmak*) ve Sanskritçe *sidati* (*oturmak, özellikle bir ayinde/sunak ritüelinde oturmak, yorgunluğa, harap-bitaplığa sebep olmak*) kelimelerinin birleşmesiyle oluşuyor. Yani ilk doğrudan anlamıyla açıklanacak olursa: *Bir şeye hükmederek onu yormak/onun oturmasını sağlamak*. Kelimenin İngilizcesi olan *to possess* kelimesinin de kökensel iki anlamından öne çıkanı daha iyi tarif edilemezdi belki de. Bu anlamlardan bağlama uymaması açısından geride kalan anlamı *sahip olma, hükmetme* olandır. Birisinin sahip olduğu bilgi, mekân, eşyalar için *possess* kelimesi *sahip olmak* anlamında kullanılagelir.

Ancak *possess*'in diğer anlamı (ki burada *Cura* söylencesindeki anlamı da budur –çünkü yaratık Jupiter'in ona hayat vermesinden sonra artık cansız bir varolan değildir–) *bir iradenin hüküm alanını ele geçirerek o iradeyi etkisiz kılmak* anlamında olandır. Tüm Pagan ve Hıristiyanlık anlayışında eğer iyi bir ruh, cin vb. kişiye etki ediyorsa ona eşlik edip yol gösteriyordur ancak kötü bir ruh ise bu demektir ki o *possess edilmiştir/olmuştur*. *Possess* ile aynı kelime kökünden gelmesi açısından *pose* kelimesi günlük *poz vermek, duruş, yerleşmek* kullanımlarından daha kadim sayılabilecek bir duruma işaret eder. Eğer kişi *possess* edildiyse o zaman onun kendisi, kendi içinde *pose* haline zincirlenmiştir. Artık o bünyede hareket eden/tavır alan vs. o kişinin iradesi değildir. O irade derinlerde bir yerde *pose* edilmiş halde baskı altındadır.

Bu yüzden çok açıkça söylenebilir ki ne Grek dünyasında ne de sonraki Ortaçağ (ve belki de hâlâ şimdi bile) *possess* kelimesi canlı bir yaratık için kullanılıyorsa ve bu *possess*'i yapan bilgi, içsel psikolojik bir duygulanım değilse (ki bu hikâyede bunu yapan *Cura*'dır) bu her zaman demektir ki negatif bir durumdan bahsediliyor. Bu yüzden Heidegger bu söylenceyi seçerken bu açıdan düşünmüş olmasa da (çünkü onun istediği *Dasein*'ı öncelemesi ve onun varoluşsallığını mümkün kılıp gerçekleştirilmesi açısından *Sorge* idi, ihtimam göstermekliğin salt tezahürü olarak *Sorge* değil) şu bir gerçektir ki bu söylencenin *Cura*'nın özen göstermek anlamının ağır bastığı madal-

yondaki yüzüyle ilgisi diğer yüzüne göre çok daha azdır.²⁵

Ancak gerçekten de *Dasein*'a kökensel dairliği açısından söylencenin ön-ontolojik işe yararlılığı su götürmez derecede geçerlidir. Bundan asırlar önce insanın bir şekilde kendini böyle yorumlayıp dile getirmesi üzerinde durulması gereken bir durum sarf eder. Yine de burada hala eksik olan kısımlar vardır. *Dasein* ile arasındaki ilişkiselliğin yapısı ortaya az çok koyulmuş olsa da *Sorge*'nin kendisinin kökenine ya da özüne dair bir şey hâlâ söylenmiş değildir burada. Bu yüzden yolda olan, her yolda olanın bu durumda yapacağı gibi yoluna devam etmeli ve aradığını bulabilme ihtimali olan yerlere yönelmelidir.

Bu yorumlamadan sonra kalındığı yerden Heidegger'in *Sorge*'ye dair düşüncelerinin-paragrafların dikkatli bir şekilde okunmasını bırakmayarak tabiki-izi sürülmeye devam edilebilir. Gerçekten de Heidegger, özellikle *Varlık ve Zaman*'ın İkinci ayırım/üçüncü bölümünde (özellikle paragraf 63, 64 ve 65) *Sorge* hakkında özlü olarak konuşmaya ve kendisinden önce söylenmişlerden farklı şeyleri dile getirmeye devam eder.

Ancak bu bahsi geçen paragraflarda *Sorge* artık bir merkez öge olarak düşünümün onun üzerine olduğu bir durumda değil ancak *Dasein*'in kendisi oluşunun fundamental kurulumu olarak –kanıtlanması çoktan yapılmış olan– bir zemin olarak vardır ve bu hâli üzerinden ve dâhilinde ondan bahsedilir. Bu bahsediliş sürecinde önemli olan *Sorge*'nin kendisi olarak *Sorge* değil ancak karşılaştırıldığı/ayrı tutulduğu/arasındaki bağların ve farklılıkların ve *Dasein*'in kendisi olmasının ontik/varoluşsal durumunda yer tutan diğer varolanlar ile ilişkiselliğinin nasıl kurulduğudur.

Sorge'nin bu çeşit yorumlanması ve kullanımı *Sorge*'nin özsel yapısı hakkında tabii ki haklı ve doğru noktalara basabiliyor olsa da *Sorge*'nin kökenine dair hala elle tutulur ve yeterli bir şeyler söylenmemiştir. Okuyanın kafasında sürüyle soru yanıtız bir şekilde etrafta dolanırken Heidegger'in bu bölümde söyledikleri ister istemez havada kalır. Ancak tam Heidegger'i de felsefe tarihindeki diğer isimlerin arasına geri gönderirken 65. paragraf (yani okuyanı, *Sorge*'nin kökeninin peşinde olanı ilgilendiren son paragraf –ki kitabın geri kalanında bir daha *Sorge*'den doğrudan bir şekilde bahsetmeyecektir Heidegger–) kendi sayfasını açtırır, oraya getirir okuyanı.

Burada öncelikle kimseyi boş yere heveslendirmemek için baştan söylemek isteriz ki burası da gerisinde kalan son 2 paragraf gibi *Sorge*'nin kökeninin ne ve nerede olduğu hakkında olan soruya yanıt vermez –ve tabii *Sorge* hakkında hâlâ yanıtlanmamış olan diğerlerine de– ancak yine de bu paragraf diğerlerinden biraz daha önemlidir

²⁵ Burada Hıristiyanlığın güçlenmesiyle yaşanan paradigma kırılmasında Grek dünyası bu bahsi geçen kırılmanın öte tarafında kalır. Bu anlamda “dünya” kavramı bir sorunsal hâline gelir, bu sorunsalın “sorge” kavramı ile bağlantı içinde işlendiği bir çalışma için bkz. Sylvie Courtine-Denamy, “Eyleme ve Düşünme: M. Heidegger Ve H. Arendt'de Kaygı ve Dünya Kavramları”, çev. Okhan Gündüz, *Metafizik ve Politika. Martin Heidegger Hannah Arendt* (Derleme), haz. Sanem Y. Öge-Önay Sözer-Fiona Tomkinson, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2002, s. 81-147.

çünkü burası Heidegger *Sorge*'nin ontolojik anlamı olarak zamansallığı işaret ederek, *Sorge*'nin nelığının açığa çıkarılıp gösterilmesine bir son nokta koyma babında bir şeyler yazdığı sayfalarıdır. Her ne kadar aranılan soruların yanıtları Heidegger'de bulunamamış olsa da hem Heidegger'e saygıda kusur edilmemesi hem de onun tam anlamıyla geride bırakılması için bu paragrafın da kısa bir okunmasının/yorumlanmasının yapılmasının uygun olacağı görüşünü taşıyoruz. Heidegger'de *Sorge* için sonun başlangıcı olan kısım tam da burasıdır. Eserin en başındaki girişinden herkesin bildiği gibi kitabın amacı; varlığın anlamına ilişkin soruyu somut biçimde ele alıp geliştirmek, ve hedefi de; zamanı, her türlü varlık anlayışının olası ufku olarak yorumlamaktır. 65. paragrafın başlığının “Kaygının Varlıkbilimsel Anlamı Olarak Zamansallık” olması büyük ihtimalle *Sorge*'nin çözümlenmesi ve ne olduğunun ortaya çıkarılması uğraşının sonuna yaklaşıldığını en açık şekilde belirten şeydir. Her ne kadar Heidegger *Sorge*'nin anlamını *Dasein*'in varoluşsallığının salt ondan çıktığı ve o olduğu olarak göstererek *Dasein*'in mevcut-oluş olmadığını ayakta tutmak için yapıyor olsa da bunu yaparken aslında okuyanın sorularından birinin de yanıtının bulunduğu yere yaklaşır.

Bu yaklaşma şurada kendini belli eder: “...O zaman kaygının anlamını ortaya koymak oradaki-Varlığın kökensel varoluşsal yorumunun temelinde yatan ve ona yol gösteren tasarın öyle bir yolda izlenmesi demektir ki, tasarlananda onun ‘ne-üzerine’ si görülebilir olmalıdır. Bu tasarlanmanın –açığa serilen ve böyle oluşturulan Varlığın– ‘ne-üzerine’ si Varlığını kaygının kendisi olarak bu yapılanışını olanaklı kılan şeydir. Kaygının anlamına ilişkin soru ile şu sorulur: Kaygının eklemeli yapı-bütünü bütünlüğünü onun açılanmış eklemelişinin birliği içinde olanaklı kılan nedir?”²⁶

İşte burada bahsi geçen bu “ne-üzerine”lik *Sorge*'nin henüz yanıtlanmamış sorularından birisinin hedefi olan; oluş-çinde-ortaya çıkmanın salt belirsizliğini öncelleyen, bunun bir sonuç olarak yorumlandığında bu sonucun süregelmesine sebep olan sebeplerin ona indirgenebileceği ilksel işleyiş örüntüsüne (ve bu örüntünün oluşumuna) yakın bir noktaya işaret edebirdi.

Ancak şu an Heidegger, bulunulan noktadan o kadar uzakta bir yerde seyir hâlinde ki, kendi aradığı bu “anlam”ı bulsa ya da o “ne-üzerine”yi görünür hâle getirirse bile *Sorge*'ye dair burada çıkılan yolun götürdüğü yere dair bir şeye işaret edebilecek gibi gözükmemektedir. (Bekçi, yine de Heidegger'i paragrafın sonuna kadar okumaya devam edilmesi gerektiğini söylüyor). Birkaç sayfa sonra da Heidegger aradığı anlamı bulur: “Gelecek-İlgili olarak kendine doğru geri gelmede kararlılık ‘şimdikleştirerek’ konuma getirir. Olmuşluk gelecekte kaynaklanır, dahası öyle bir yolda ki, ‘olmuş olan’ (ya da daha iyisi, ‘olmuş olmakta olan’) Gelecek kendinden Şimdiyi bırakır. Böyle ‘olmuş-olmada şimdikleştiren’ Gelecek olarak birlik taşıyan fenomene zamansallık deriz. Ancak oradaki-Varlığın zamansallık olarak belirli olması ölçüsünde onun için

²⁶ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 459.

önceleyici kararlılığın betilediğimiz asıl bütün-‘Olabilme’si olanaklı kılınır. Zamansallık kendini asıl kaygının anlamı olarak ortaya serer.²⁷

Burada söylenen biraz karmaşık gibi dursa da aslında hiç de öyle değildir. Heidegger’in burada söylemek istediği şey kısaca; varoluşsallığa sahip bir oradaki-varlık olarak *Dasein*’ın, yine bu açıdan varolmasının fundamental bütünlüğünün izahı olarak ihtimam-göstermekliğinin, yine benzer bir formal yapıda olması açısından *Dasein*’ın kendine gelebilmesini (çünkü bu da bir anlamda *kendi olması* demektir) mümkün kılan ve bu mümkün kılmanın imkânını kendinde taşıyan *gelecek* fenomeni ile –bu fenomenin *Dasein*’ın var oluşunun nasıl üzerinde yatıp ondan mümkün hâle gelmesi ile ele alır, klasik anlamda kullanılan zaman formu olarak *gelecek*’i kastetmez burada– nasıl uyduğu ve iç içe olduğudur. Hatta söylenebilir ki bu iki fenomenin de oluş hâli ve bu hâlin bütünlüğünü/sahihliğini/gerçekleşmesini belirlediği ortak öge olarak varoluşsallığın da bu gelecek fenomeni ile yakından ilişkisi vardır. Tam da tahmin ettiğimiz gibi, sadece birkaç satır sonra bunu şöyle dile getirir Heidegger: “Varoluşsallığın birincil anlamı Gelecektir.”²⁸

Bundan sonra (ve son olarak) Heidegger *Sorge* hakkındaki düşüncelerini şöyle bitirir –bu bitirme sanki şu âna kadar söylediklerini genel bir özetleme havasındadır ve bu yüzden de açıklayıcı bir yoruma gerek yoktur burada–: “Kaygı, ölüme-doğru varlıktır. Önceleyici kararlılığı oradaki-Varlığın saltık olanaksızlığının betimlenen olanağına doğru asıl-Varlık olarak belirledik. Böyle kendi sonuna doğru Varlıkta, oradaki-Varlık ‘ölüme fırlatılırken’ asıllığı ve bütünlüğü içinde o olabileceği varolan-şey olarak varolur. Bu varolan-şeyin onda salt sona erdiği bir sonu yoktur, ama sonlu olarak varolur. Birincil olarak önceleyici kararlılığın anlamını oluşturan zamansallık tarafından zamansallaştırılan asıl Gelecek böylelikle kendini sonlu olarak ortaya serer.”²⁹

Her ne kadar Heidegger, *Sorge* hakkında birçok açıklama getirmiş ve birçok şey söylemiş olsa da *Sorge*’ye dair birçok soru hâlâ yanıtız beklemektedir. Heidegger bu sorulardan bazılarını asla yanıtlayamazdı. Kendi felsefesinde *Sorge*’yi *Dasein olma* ile çok yakın ve sadece onunla tuttuğu için *Sorge*’nin kendisi olmasa bile *Sorge* ile aynı kökenden yayılan, *Sorge*’yi az da olsa anımsatan ancak o olmayan o şu an ne olduğu bilinmeyen varoluşsal tavırların nasıl olup bittiğinden bihaber bir *Sorge* yorumu idi Heidegger’inki.

²⁷ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 462.

²⁸ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 463.

²⁹ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 466.

Heidegger'in Yolunun Terk Edilmesi ve Yeni Bir Patika/Güzergâh Belirlenimi

Bu gelinen noktada ufak bir yol haritası çizmek ya da en azından yola nereden devam edileceği konusunda bir düşünüm yapmak gereklidir. Bu gerekliliğin en temel sebebi açıktır ki yolda kaybolunmuş olunmasıdır. Bu noktadan sonra sadece gelişigüzel adımlar atmak belki güzel bir yolculuk yapılmasını getirecek olsa da o tür bir tavır; ulaşılmak istenilen yere varmanın (eğer öyle bir yer var ise tabii hâlâ) önünde daha çok bir olası-engel olarak bulunur, yolların bittiği yerde onları birbirine bağlayan köprü görevi görmez. Peki, bu yol haritası ya da düşünüm nasıl olacaktır?

Eğer bu sorunun bir yanıtı varsa bile o yanıtın yolda olana getirecekleri yolun kendisinin yolda olana getireceklerinden daha fazla değildir. Bu yüzden böyle beylik ve zor sorulara yanıt vermek yerine ufaktan, önünde durulandan hareket etmenin en azından yeni patikayı belirlemede yeterli bir etmen olacağı fikrindeyiz. Peki, önünde durulan nedir? Bu sorunun yanıtı basittir, önünde durulan Heidegger felsefesinin bittiği yer ve genel olarak Heidegger'in *Sorge* anlayışıdır. O zaman atılacak adımın hangi yönde olacağı bellidir. Heidegger'in gittiği patikanın dışında bir yönde olacaktır. Çünkü o patikadan ilerleyen Heidegger yazdıklarında göstermiştir ki orada yanıtlar yoktur. Heidegger'in patikasında eğer *Dasein* vardı ise o zaman şimdi adım atılacak yerde ya *Dasein* olmayacak ya da *Dasein* tek başına olmayacaktır.

Zaten yukarıda da belirtildiği gibi *Sorge*'nin salt anlamda *Dasein*'a dair olması (ya da daha doğru ifade ile *Daseinsal* olması) bu yolda yeri olmayan bir yanlış yorumlamadan fazlası değildir. Eğer açıklanmak istenilen, amaçlanan insan ise elbet ki insan merkezli bir düşünüm geliştirilmeli ancak bizim burada ilgilendiğimiz insanın bir psikolojik hâli/tavır olarak *Sorge*'den daha fazlası olarak, *Sorge*'nin kendisi olarak, varlık içindeki kökensel yeri ve oluş içindeki süregiden kuruluşudur. Bu yüzden sınırı *İnsan*'da ya da *Dasein*'da çizmek çok yanlış bir tutum olacağından burada bu yapılmayacaktır.

Bir diğer Heidegger patikası olmama da dil ve varlık arasındaki bağın nasıl olduğu üzerine kurulmuş düşüncelerdeki değişimde kendini gösterir. Dilin içine henüz gelemeyecek kadar varlık içinde sıkışmış hâlde olan varoluşsallığın bir şekilde açığa vurumu olmuş olan tavırlar, zaman'da geriye gidilebildiği kadar geri gidilmeli ve varlığın şimdiye göre çok daha az katmanlaşmış yapısı içinde aranmalı eğer arzulanan o kökene dair izler bulunmak isteniyorsa. Bu yer aynı anda öyle bir yapıda olmalıdır ki orada *Sorge*'nin kendisi olması henüz ayırt edilemez ama sezinlenebilir ve düşünsel-varsayımsal olarak kurgulanabilmeli hâlde olmalıdır.

Varlığın bu katmanlaşma hâlinin zaman boyunca değişmesi çok açık şekilde gösterir ki şeyin kökensel yerini aramak onun kendi olmasını tamamlamamış olduğu yeri aramaktır. Varlığın ve oluşun kendisi gibi, şeyin kendisi olması da genişleyerek/

içine doğru devinerek kapanma davranışı gösterir. Bu yüzden dil ve düşünce çokluk içindeliğe doğru yol alır. Teorik olarak kabul edilebilir bir açıdan söylenebilir ki şu an sadece bir ses tınısı olan ve anlam taşımayan bir yapı bundan birkaç bin yıl önce çok anlamlı bir gönderime sahip olmuş olabilir. Eğer bir süre gözlemlenebilirse bunun silik bir örneğine yüksek primat grubundaki memelilerin kendi arasında anlaşması içinde kolaylıkla rastlanılabilir. Bunların da dışında ister insan olsun ister başka bir canlı, tarihsel çağlar arasında zihinsel yapılarıdaki zihinsel algı düzeylerinin farklı olması ve bu farklı olmanın çağlar arasındaki geçişlerde nasıl eriyip paradigma değişiklikleri oluşturduğunun da açıklanması özsel olarak önem taşır. Görüldüğü gibi yeni patika/güzergâh kendi kendisini az çok belirlerken bu yukarıda sayılanlardan farklı olarak bir şeyi daha önemli görüyoruz ki bu aslında üzerinde olunan patikanın nasıl olduğunu tersine-dolaylı yoldan belirleyici bir etmen taşır.

Neden modern zamanlarda bir direğin düşmesi/parçalanması insan zihninin dengelenmiş yapısını alt-üst etmiyor? Bu soruya sosyoloji, antropoloji, felsefe, tarih vb. tek başlarına ya da bir araya gelerek yanıt vermeyi deneyebilir. Öyle ya da böyle bir yanıt verirler de ve bu yanıt tatmin edici olmasının yanında yeterli ve hatta doğru da olabilir. Ancak doğru olma bile, sorunun yanıtı olmanın sadece bir yönüdür ve tam anlamda sorunun yanıtı olmak için bir yanıtın doğru olmaktan fazlasına ihtiyacı vardır. Yanıt olarak öyle bir eş düşünüm lazım ki soruya yanıt bulunmuş olmasın ama sanki soru hiç sorulmamış gibi olsun. Ancak bunun yapılabileceğini sanmıyoruz. Bunun için ya çok geç ya da çok erken. Ancak yine de bu demek değil ki yolda olmayı bırakmanın vaktidir.

Sorge. İster bir hayvan olsun ister bir insan, *Sorge*'nin orada oluşu aslında her zaman bu dengelenmiş yapının farklı türde de olsa bir alt-üst edilmişinde süregidiyor. Bir köpeğin yavrularıyla birlikte uykuya daldıktan sonra yavrularından birinin alınıp bir yere sakladıktan sonra anne köpeğin uyandığındaki etrafı telaşla kolaçan etmesi/havlaması/ağlaması ve yavrusunu bulduğundaki o rahatlaması; ya da bir insanın üniversiteden evine yürüyerek dönerken yolda etrafını saran büyük binaları canavar gibi görüp korkması/kaygı duyması ve beyninin bir köşesi ile bu kaygının ne kadar yersiz olduğunu rasyonellik ile kanıtlamaya çalışırken diğer taraftan kaygısının onu an be an ne kadar ele geçirdiğini fark etmesi ve en sonunda da hem bu rasyonelleştirme uğraşından ve o farkındalıktan ayrılarak tamamen kaygılanır hâlde adımların atılması; kaygının adım atması. Bir süre sonra yine binaları sadece betondan yapıtlar, insanların iş ve ev mekânları olarak görmeye başlamasıyla kaygının azalarak yok olması. Belki de uzun zamandan beri tartışılmalı hayvan ve insan arasındaki ben bilinci sorunu da böyle çözülebilir. Ben bilinci sanki odadaki ışığın *on-off* biçiminde iki uçlu açma kapama düğmesi gibi değil ama odada ışığın ne kadar olmasını isteğe göre ayarlanabileceği; istenirse loş, istenirse aşırı aydınlık ortam-yaratılmasına izin veren o çevirmeli düğmeler gibidir, tıpkı *Sorge*'nin de böyle olduğu gibi.

Varlığın ve yokluğun kendi yapısı gibi *Sorge* de kökeninde kendisini oluşa gelme olarak gösterir. İşte *Sorge*'nin kökenine en çok yaklaşılacak mekân ve zaman da

budur. İster ölüme doğruluk olsun ister geleceğe yöneliklik olsun ister kaygı duymak, ihtimam göstermek ya da benzeri ama farklı diğer tabirleri olsun burada bahsedilen kökensel durum her zaman karmaşıklığın kendi yüzüne bakmasıdır. Bu yüze bakış varlık ve yokluğun arasındaki boşluğu, geçişkenliği, kapalılığı, varlık ve yokluk içinde gözler önüne serer. Bu gözler önüne serilme, bahsi geçen karmaşıklığın *oluş* içinde olmasıdır.

KAYNAKLAR

- Andre Le Gall; *Anksiyete ve Kaygı*, çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2006.
- Augustinus; *Confessions*, c. I 1-8, çev. William Watts, The Loeb Classical Library, London 1912.
- ; *İtirafılar*, çev. Çiğdem Dürüşken, Kabcacı Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2010.
- Cem Deveci; “İsmi İnsan, Kendisi Kaygı Olsun: Heidegger’de Kaygının Varlık Bilimsel Değeri”, *Doğubatı* (Dergi), Sayı: 6, İstanbul 1999.
- Gabriel Marcel; “Aziz Augustinus’ta Kaygı”, çev. Medar Atıcı, *Felsefelogos*, Sayı: 1, İstanbul 1999.
- Haluk Aşar; “Heidegger ve Sartre Felsefesinde ‘Kaygı’ ve ‘Bulanık’ Kavramlarının Analizi”, *FLSF* (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), Sayı: 17, Ankara 2014.
- Johann Gottfried Herder; *Volkslieder, Übertragungen, Dichtungen, Vol. 3*, düzenleyen: Ulrich Gaier, Herder’s Werke, Deutscher Klassiker Verlag, Frankfurt am Main 1990.
- John D. Caputo; *Demythologizing Heidegger*, Indiana University Press, 1993.
- Martin Heidegger; “Yurdavariş/Hısımlara”, çev. Oruç Aruoba, *Defter Dergisi*, Sayı: 25, Sonbahar 1995.
- ; *Varlık ve Zaman*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2004.
- Matthias Fritsch; “Cura et Casus: Heidegger and Augustine on the Care of the Self”, *The Influence of Augustine on Heidegger: The Emergence of an Augustinian Phenomenology*, ed. Craig J. N. de Paulo, Edwin Mellen Press, New York 2006.
- Ömer Naci Soykan; “Varoluş Yolunun Ana Kavşağında: Korku ve Kaygı. Kierkegaard ve Heidegger’de Bir Araştırma”, *Doğubatı* (Dergi), Sayı: 6, İstanbul 1999.
- Ricky Emanuel; *Anxiety*, Printed And Bound By Cox & Wyman Ltd., 2000.
- Rollo May; *The Meaning Of Anxiety*, The Ronald Press Company, New York 1950.
- Seneca; *Ahlaki Mektuplar, Kitap I-XX*, çev. Türkan Uzel, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1. Baskı, Ankara 1992.
- ; *Seneca ad Lucilium Epistulae Morales*, Vol. 3, çev. Richard M. Gummere, William Heinemann, New York: G. P. Putnam’s sons, The Loeb Classical Library, Londra 1953.
- Sigmund Freud; *A General Introduction To Psychoanalysis*, çev. G. Stanley Hall, Boni and Liveright Publishers, 12. Edition, New York 1922.
- ; *Endişe*, çev. Leyla Özcengiz, Dergâh Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1992.
- Soren Kierkegaard; *Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler*, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları, İstanbul 2005.
- ; *Kaygı Kavramı*, çev. Türker Armaner, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2011.
- ; *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, çev. M. Mukadder Yakupoğlu, Doğu Batı Yayınları, 4. Basım, Ankara 2007.
- Sylvie Courtine-Denamy; “Eyleme ve Düşünme: M. Heidegger ve H. Arendt’de Kaygı ve

Dünya Kavramları”, cev. Okhan Gündüz, *Metafizik ve Politika. Martin Heidegger Hannah Arendt* (Derleme), haz. Sanem Y. Öge-Önay Sözer-Fiona Tomkinson, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2002.

Vergilius, Aeneas; çev. İ. Zeki Eyüboğlu, Payel Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1995.

Virgil; *Eclogues. Georgics. Aeneid: Books 1-6*, çev. H. Rushton Fairclough, düzenleyen. G. P. Goold, Cilt 1, Loeb Classical Library 63, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1916.